

URB-Z – ATT SKAPA IDENTITET I EN GLOBALISERAD VÄRLD

Hur arbetar Fisksätra museum? Vilken roll kan ett museum ha i en värld som allt mer präglas av snabba förändringar och en växande migration? Fem miljoner på flykt i dag. Två miljarder väntas inom snar framtid söka sig nya hem. Vems historia ska nu berättas? Vilken uppgift kan museet ha som medverkande i historieskapande och framtidsbygge?

Fisksätra museum, länge mer ande än materia, mer handling än fysisk plats, kallade 6–7 oktober till konferens för kunskapsutveckling mellan praktiker och forskare, mellan professionellt verksamma och det civila samhället. URB-Z, Utgångspunkt Fisksätra. Omkring hundra personer samlades för att ta del av beskrivningar av **barns och ungas uppväxtvillkor**, berättelser om **kultur, kulturarv och konstarter som drivande positiva krafter**, utblickar och inblickar i **stadsutveckling och urban rättvisa**.

Två intensiva dagar med täta verklighetsbeskrivningar ur lokala och globala perspektiv. Samtal och inspirationsflöde kring tänkbara modeller för Sverige. Hur kan vi förstå Fisksätra? Mot Fisksätra torg öppnade kyrkan, biblioteket och museet sina dörrar och hos dem genomfördes konferensen.

I en kyrka, som härbärgerar ett unikt fredsprojekt, där muslimer, katoliker och representanter för Svenska kyrkan gått ihop för att bygga ett Guds hus, där moské och kyrka ska samsas kring religionsutövning tillsammans med råd- och stödcentret Källan. **I ett bibliotek** som under året som gick hade 200 500 besök, sjudande av initiativ, delaktigheter och kunskapssamlande. **I museet**, en vitmenad tvårummare, hjärncentrum för konferensen, skapad av museets projektledare Amelie Tham.

Fisksätra fyller fyrtio detta år. Ett samhälle ofta beskrivet som ett av miljonprogrammets problemområden. Stämmer det? Ur en synpunkt ja. Ur en annan nej – det är en kraftkälla för dem som tror att en annan värld är möjlig.

Fattigdomen

I ett första pass lyssnade vi på ett samtal mellan Pernilla Landin, diakon i Svenska kyrkan, och Erik Holmberg från Stadsmissionen, om den vardag de försöker hjälpa utsatta Fisksätrabor att hantera via Källan. I Fisksätra bor ca 8 000 människor från 126 nationer, knappt hälften svenskar. Tio procent är arbetslösa, folkhälsotalen är låga och valdeltagandet likaså. Samtalet klargjorde nöden som finns. Tiggarna är våra varningslampor. När dyker också barnen upp på trottoarerna? Källan betyder matkassar, kläder och husgeråd. Men också närvaro av vuxna människor i ett

samhälle där föräldrarollen skakas. Eftermiddagsverksamhet för de barn som gått ut trean och inte längre omfattas av kommunala omsorger. De berättade om de hemlösa barnen. Om att fattigdom också betyder utestängning och isolering. Och att barnen ändå kände en kärlek till Fisksätra som även präglas av vänlighet, samhörighet och omsorg. Lånemarknaden är den enda marknad som många unga kommer in på, konstaterade en bekymrad Jan Åkerlund från Kronofogdemyndigheten. Kunskap måste förmedlas.

Skolan

Vi fick från tre lärare från Fisksätra och Saltsjöbaden höra om skolan – Gunilla Walsh, Annika Hellström och Ansa Messner. I de klasser de arbetar med i Fisksätraskolan har kanske en eller två elever svensk bakgrund. I Saltsjöbaden blir Fisksätrabarn de udda. Åren 1976–1990 gick alla barnen här, i dag är de utspridda i 46 olika skolor. I Fisksätra gör de sina egna läromedel, arbetar med språkutveckling. Men hur mår barnen? Lärarnas uppdrag sträcker sig inte dit och stöden har alltmer dragits bort ur skolan. En likvärdig skolgång ska erbjudas. Var finns verktygen för detta? Kan föräldrar räknas som resurser? Har barnen för stort ansvar hemma? Lärarna efterlyste forskning kring nyanlända. Ändå säger dessa starka personer – mixen är själva grejen, man lär sig varje dag. Växer.

Ojämlikheten

Hans Swärd, professor i socialt arbete i Lund, pekade på barnfattigdomens konsekvenser för vuxenlivet. Hur blev det så här? Sverige är ett land med låga fattigdomstal. Men skillnaderna ökar. 5–10 % av barnen lever i den fattigdom som relateras till medelinkomst. Den svenska välfärdsmodell som började byggas kring 1913 fick sin storhetstid under rekordåren och 70-talet. 1980 kom vändpunkten. Inför kriser och lågkonjunkturer drog sig staten tillbaka. De nyliberala kritiserade "välfärdstjänsterna". Klara dig själv. Frivilligorganisationerna fick vända blickarna mot Sverige igen. Ojämlikheten hade minskat mellan 1900 och 1980. Faktorer som utjämnade var sociala försäkringssystem, solidarisk lönepolitik, bostadspolitik, hälsovård. Levnadsvillkoren förändrades. I dag pågår en långsiktig förändring för de unga relaterad till globalisering, ökad rörlighet, förändrat arbetsliv, arbetslöshet, spärrar till socialförsäkring, senare etablering. Efter halkar än mer de arbetslösa, utrikes födda, ensamstående mödrar, oförsäkrade, unga sjukpensionärer. Fattigdom bestämmer deras framtid. Socialbidragen har gröpts ur långt under "riksnormen". Förr gavs de för en kort tid, nu är de varaktiga. Fast vi nu också vet att ingen är lycklig när stor ojämlikhet råder. Nu skapas segregation och missnöje. Gränser. Vandringsägner om bidragen dyker upp.

Mötesplatsen

Ytterligare ett perspektiv på migration och skolans uppdrag att fostra medborgare lämnade Magnus Dahlstedt, biträdande professor i etnicitet vid Linköpings universitet. Han pekade på att Sverige historiskt sett är en produkt av migration. Och vi lever nu i migrationens tid. Vi kan inte förstå världen om vi inte tar in detta. Öppnar dialogen med De andra. Det tidigare självklara utmanas. Vem tillhör samhället, på vilka villkor? När blir man medlem i samhället, i vilken gemenskap med lika rättigheter och möjligheter? Idealerna förändras. Modernitet, demokrati är ord med nya betydelser. Medborgare skapas och skolan har en central roll. Majoritetskulturen har setts som normalitet. Ett *vi och dom* skapades. I den världen är vi fast. Skolan borde ha en uppgift i att vi ska se mångfalden som möjlighet och resurs. Kultur skapar vi varje dag tillsammans. Allt viktigare blir skolans roll som plats för möte mellan olikheter, om den inte ska släpa efter när framtiden formas.

Den gamla skolan fostrade till solidaritet, kollektiviteten, idén om lika tillgång till resurser, modernitet. Alla skulle rymmas inom nationen, även om det fanns gap mellan formella och substantiella rättigheter. På 1990-talet introducerades en ny modell. Folkhemmet blev omodernt. Marknaden tog plats. Valfrihet, autonomi och decentralisering blev värdeord. Eleven skulle bli en flexibel, anpassningsbar entreprenör. Anställningsbar. När skolan blev marknad och prestationen central ökade skillnaderna. Segregation skapades. Invandrare betraktades som problem behäftade med brister, inte med egna tillgångar. Distans skapas. Krockar. Skolan behövs i dag för att vi ska se att alla är bärare av kulturer som är olika. Genom kritiskt tänkande i våra möten kan nya gemenskaper byggas.

Kulturen som positiv kraft

Kultur, kulturarv och konstarter som drivande krafter var temat som inledde eftermiddagen. Erik Uddenberg, regissör från Unga Klara, visade film och berättade om teaterns iscensättning tillsammans med ungdomar av föreställningar kring flickors pubertet – *Girls will make you blush*. Där handlar det om att skapa en inre delaktighet i konstupplevelsen och att våga prata om erfarenheter man inte tar upp vid köksbordet.

Tre banbrytande kulturarbetare, alla uppvuxna i Fisksätra, samlades kring utsagan att konst kan förändra världen. Ozan Sunar från Re:Orient och Moriska Paviljongen talade med Paloma Madrid, koreograf och dansare, och America Vera Zavala, dramatiker och aktivist som gemensamt startat Botkyrka Community teater & dans. De arbetar med teater och dans som utgår från minnen och egna erfarenheter hos publiken. Dansen och rörelsen blir en startpunkt för minnet. Dans i lägenhet är ett viktigt projekt. Ozan Sunar talade om vikten av att sluta exotisera och i stället ta del

av andras kultur i dess egen rätt. Kan kultur förändra världen? Ja! Men man måste vara uthållig.

Amelie Tham och Barbro Bolonassos avslutade dagen med samtal kring strategier för "empowerment" i Fisksätra. Genom att samla medborgarnas berättelser från hela världen och här och genom konstnärliga processer skapas förutsättningar för att de ska "berätta sig in i världen", göra sig hörda, ta utrymme och skaffa sig tillgång till sina rättigheter. Samtalet görs till en kunskapsform. Biblioteket är en viktig men komplex resurs för att skapa den inre delaktigheten. Många kommer till Barbro Bolonassos med sin idé. Då svarar hon: Vad behöver du? Och idéerna har fått ta plats, ca 300 just nu.

Museet har sedan i somras en egen plats vid det gemensamma torget, som tycks fungera som ett extra vardagsrum. Intensivt tankeutbyte bedrivs mellan de två. Inflyttad till museet finns en liten installation/utställning, deras första, som bjuder in till att lyssna till vuxnas livsberättelser och se korta animerade filmer som barnen gjort. På väggarna sitter också porträtt barnen arbetat med under sommaren och affischer för projektet Berätta Fisksätra. Resultatet bekräftar att det finns en stolthet över den egna orten bland barnen.

Svensk Form som ordnade en konferens om Fisksätra vid starten deltog nu genom att utse Årets formbärare. Det blev Samir Alj Fälth som fick tillfälle att berätta om sitt arbete kring design och arkitektur med barn i Skärholmen. Öppet hus i egna studion. Professionellt allvar. Och lek. Barn blir stolta när de gör saker, menar han. Studion är början på något nytt. På riktigt. Produktion.

Stadsutveckling och urban rättvisa

Under dag två riktades blickarna mot hela stora världen. Henrietta Palmer, professor i arkitektur på Konsthögskolan och Katarina Nitsch, lärare och konstnär, verksamma i Mejan Arc Resources, berättade om detta program som under åtta år utforskat samband mellan urbanisering och krympande resurser i de hastigt växande städerna bortanför västerländsk horisont. Detta läsår fokuserar man på migration och stadsutveckling i Sverige – Göteborg, Malmö, Norrköping och Södertälje. Vems är staden?

Utgångspunkt för Resources är frågan hur man skapar en rättvis stad vad gäller konsumtion, hållbar utveckling, det allmänt tillgängliga – commons/allmänningen – när förändring och migration är övergripande krafter. Nu behövs ett nytt sätt att betrakta det urbana där individernas berättelser och den unika staden blir synliga. Där det globala får fäste i det lokala och tvärtom. Historiens vind blåser starkt. Städer omformas. Grandiosa projekt skapar konflikt. En rättvis stad kräver kollektivt

tänkande och småskalig kontroll. Nya sätt att tänka om livet. Nya lagar som omfördelar ansvar.

Tidigare arbeten i Resources, publicerade i rapporter, erbjuder exempel på förändringsarbete som verkar för rättvisa. Från Rio de Janeiro berättas om danskompaniet som rustade sin studio för arbete också med amatörer. Hur de verkade för att skapa tillit just genom dansen, i kroppen. Tillit som förutsättning för ett hållbart samhälle. I en av stadens favelor samlades kvinnor för att lära sig laga storköksmat och samtidigt erövra kunskapen om sina rättigheter. Praktik och teori samman. Kunskapsutbyte.

Ser man till Sverige blir det tydligt att väsentliga delar av svensk industriproduktion inte finns här utan i Rio. Allt hänger ihop. Rörelserna över världen skapar hos oss närvaron av papperslösa och arbetare utan rättigheter. Årets projekt vill närma sig skolans roll och möjligheter, föreningslivet och nätverken, språket för städernas förändring av vardagslivet. Ett viktigt begrepp har *allmänningen* blivit, hämtat på 1990-talet från zapatisterna, ett begrepp som lyfter fram platsen, gapet, mellan privategendomen och staten. Ett viktigt ord i teoribildning kring en alternativ värld. Den kan beskrivas som "en resurspool, tillgänglig i en gemenskap, som tillsammans ansvarar för den som om den vore ens egen".

Om allmänningen kan definieras som en plats för görande blir den också ett frö för en idé om staden. Privatiseringen av stadsrummet kan motverkas av kooperativa och sociala organisationer och nya överenskommelser kan skapas kring boende, energi och mat. Självorganisation kan ta plats. Kunskapen om sammanhang kan spridas, rum frigöras, omvandlingen av vardagen bli tydlig. Bygga med förtroende och solidaritet i stället för med sten. Makten över språket erövrar så att det leds från abstraktion till verklighet, sätter ord på längtan och drömmar, skapar en gemensam hållbarhetsvision. Nya bilder, nya berättelser behövs för att bygga modeller för en förändring mot det rättvisa samhället.

Fisksättras framtid

Företrädare för nätverket Fisksättras framtid gav en glimt av hur arbetet för ett rättvist samhälle kan se ut. De berättade om Fisksättras strukturella utsatthet, hur det från överhetens vinkel ses i google-perspektiv. Nätverket, som samlar ca 40 föreningar, ger röst åt de boende och även professionell kompetens i protesterna mot förändringar som bryter ner fungerande samband. Arkitekterna i nätverket lägger ner stort arbete. Nätverket har så uppnått status som remissinstans när det gäller kommunala planer. Att skapa forum för samtal ingår också i agendan.

Odlas med Solen, OMS, är ett socialt företag för lokala lösningar på globala problem. De fyllde nästa programpunkt med inspiration och lust. Det handlar om odling, hälsa och energihushållning. Startat av Nils Tiberg, tidigare professor i Luleå med energi och odling som centrala intresseområden. Helene Götberg och Dante Hellström är nu hans medarbetare för att utveckla goda exempel och skapa nya klimatsmarta jobb utifrån platsens sociala kapital och inom en lokal ekonomi. Man utbildar miljöguider, arbetar med kompostering, odlar och experimenterar i växthus, bygger nätverk, har anlagt en skogsträdgård för odlingsexperiment, utvecklar solenergi. Bland de egna produkterna finns morotsmarmelad, råglimpa, gröna drinkar och plantor för fler trädgårdar. Ett ännu ungt projekt för att förändra världen.

Parallellt med Nätverket och OMS, i ett eget spår, samtalade Barbro Bolonassos om biblioteket som verktyg för identitetsskapande i en globaliserad värld med Marie Johansen från Botkyrka bibliotek och Ann-Christin Cederborg, professor i barn- och ungdomsvetenskap i Stockholm. Fisksätra museum beskrev sitt arbete och presenterade de konstnärliga projekten och kunskapsprocesserna.

Fisksätra museum

Varför museum, Amelie Tham? I femton år har hon och Barbro Bolonassos talat om förutsättningarna för att tänja på begreppet museum. Bort från damm till gränsöverskridande och delaktighet i samtiden. Fram träder nu bilden av ett museum som är ett kulturpolitiskt laboratorium där man arbetar både med kulturarv och konstnärliga processer. Vägen dit har gått över ett omfattande nätverksbildande, anslagssökande och sammanlänkning med konstnärer, forskare och pedagoger. Med sin museiutbildning i ryggen och många års verksamhet som kulturjournalist har Amelie Tham klart för sig vad ett museum också skulle kunna vara.

År 2011 bildades föreningen som ansvarar för Fisksätra museum. Tillträdet till lokalen är färskt. Fem år som mobilt museum har man bakom sig. Konstigt museum? Samlingar? På ett seminarium i Fisksätra c/o museet, ordnat av Sprängskiss, digital plattform som sätter museitanken under debatt, tog Amelie Tham upp frågan om den ofullständiga samlingen. Samlingarna är de livsberättelser som skapas, som ger bilder av världen och Fisksätra, men samlingarna är också de berättelser som lagras i det inre hos dem som tar del i och av verksamheterna på museet. Fullständiga ska samlingarna inte bli eftersom historien hela tiden pågår. ”Vi är ett museum, men vi prövar olika arbetssätt.”

Axplock ur verksamheten: lakttagelsen att flerspråkighet leder till att barn utvidgar sin förmåga. Det gäller också de estetiska språken. Många barn i Fisksätra talar två till fem språk.

Därför finns projekten där man jobbar med poesi, musik och språkutveckling eller med filosofiska samtal, med intervjuer i närsamhället med ljud och bild, livsberättelser och animationer – som den om världens födelse utifrån Ife-folkets tankar, uppfångade på en utställning. Alla dessa projekt genomförs under ledning av konstfältets professionella aktörer.

Unga Klara arbetade under en vecka i Fisksätra. Alla Nackas gymnasieelever fick här se deras föreställning Häst Häst Häst. De små barnen bjöds på en workshop. Man avslutade med en trollbindande föreställning också för de vuxna. I samarbete med det internationella nätverket Art Makes Place for Urban Life, stationerat i Paris, skapade man ett "residens" för två konstnärer och en arkitekt som under två veckor arbetade med de boende, OMS, Nätverket Fisksättras framtid kring angelägna projekt/hot – som att rädda växthuset, rädda badet.

Blickarna riktas mot forskning och nätverksbyggande kring kulturarv och kunskapsprocesser. Samarbeten med forskare och museer byggs upp. Museet inbjuder till besök, nyligen kom Stadsmuseet i Stockholm, 80 personer, för att bekanta sig med verksamheten. Konferensen i oktober var museets första. Museet har en innehållsrik hemsida, ansiktet utåt: fisksatramuseum.se

Är det inte dags för museerna att ompröva sin verksamhet? Inspiration för detta kan hämtas i en kommande rapport från konferensen som skall utvärdera och skapa grund för ett fortsatt arbete.

Gunilla Lundahl

GL är författare och kulturjournalist.